

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СТАНУ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

Н. С. ПЕДЧЕНКО, кандидат економічних наук
(ВНЗ Укопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»)

Анотація. Розкрито науково-методичні засади ідентифікації стану формування і використання фінансового потенціалу в контексті системного підходу до управління підприємством. Відмічено, що ідентифікація режиму використання фінансового потенціалу підприємства повинна включати визначення рівня: результативності використання фінансового потенціалу на підприємствах; відповідності сформованого фінансового потенціалу використаному; адекватності використаного фінансового потенціалу стану відповідної галузі. Також розроблено та апробовано на прикладі підприємств енергетичної галузі карту ідентифікації можливих режимів формування і використання фінансового потенціалу підприємства.

Ключові слова: ідентифікація, ефективність, фінансовий потенціал підприємства, режим використання.

Для ефективного та успішного функціонування і забезпечення перспективного розвитку підприємству необхідно якісно розвивати не тільки матеріально-технічні, структурно-функціональні, соціально-трудова, а й фінансові елементи потенціалу. З огляду на це, особливу увагу керівників підприємницьких структур привернуто до ефективного формування та використання фінансового потенціалу. Фінансовий потенціал підприємства, як обсяг власних, позичених і залучених фінансових ресурсів і невикористаних резервів, вони спрямовують для здійснення поточних і перспективних витрат. В умовах ринкової конкуренції та частих економічних криз оцінка ефективності формування та використання фінансового потенціалу стає одним із найважливіших завдань управління розвитком підприємства.

Наукове вивчення та узагальнення теоретичних, методичних і практичних аспектів проблеми формування й використання потенціалу підприємства здійснювали вітчизняні дослідники: Б. Є. Бачевський, О. В. Березін, Т. В. Бова, Є. А. Божко, О. Б. Бутнік-Сіверський, С. В. Візіренко, В. Н. Гавва, О. К. Добикіна, І. З. Должанський, О. В. Коренков,

Т. М. Ореховська, І. П. Отенко, Л. М. Прокопишин, О. С. Федонін, В. І. Хомяков [1–10, 12, 13]. Проблеми реалізації потенціалу підприємства та способи їх розв'язання у своїх дослідженнях розкрили Н. С. Краснокутська, С. І. Чимшит [8, 14]. Принципи використання потенціалу підприємства розглядали такі вчені, як О. В. Березін, А. А. Герасимов, О. К. Добикіна, С. В. Касьянюк, М. Є. Кочотько, Т. Д. Костенко, Н. С. Краснокутська, В. С. Рижиков [2, 8, 9]. Значний внесок у розвиток методичного інструментарію визначення ефективності використання потенціалу підприємства зробили Б. Є. Бачевський, Н. В. Гавва, І. З. Должанський, О. С. Федонін [1, 5, 7, 12]. Однак у контексті реалізації системного підходу до управління підприємством методичні засади оцінки ефективності формування і використання фінансового потенціалу залишаються об'єктом підвищеної уваги фінансових аналітиків і науковців.

Мета дослідження – обґрунтування науково-методичного підходу до ідентифікації стану формування і використання фінансового потенціалу в контексті системного підходу до управління підприємством.

Результати дослідження фундаментальних принципів упорядкування формування та організації використання фінансового потенціалу підприємством довели потребу у застосуванні такого поняття, як режим використання, що передбачає оцінку стану формування і результативність використання такого потенціалу. Неоднозначність у розумінні того, які саме процеси та явища має охоплювати і включати у себе поняття «режим використання», тому необхідно детально дослідити наповненість відповідним змістом зазначеного поняття у контексті системного підходу до фінансового потенціалу. Потенціал пропонується розглядати як систему, де «товаришують стимули та обмеження, жорстка технологія та інновації, безумовна дисципліна та вільна творчість, нормативні вимоги та неформальні ініціативи» [11, с. 35], що і забезпечує збалансованість між обсягами сформованого та використаного фінансового потенціалу. Її досягнення можливе лише за умови чіткого опису способу організації формування і використання фінансового потенціалу як комплексу застосованих методів і заходів, системи принципів і правил. Отже, зміст формування і використання фінансового потенціалу передбачає ефективну діяльність, спрямовану на соціальні здобутки й економічні досягнення, що забезпечать перспективне майбутнє на основі найповнішого розкриття властивостей фінансового потенціалу.

Наведені вище логічні міркування дозволяють сформулювати мету та завдання дослідження фінансового потенціалу під час його формування і використання. Так, цільова спрямованість дослідження у контексті системного підходу до фінансового потенціалу полягатиме в ідентифікації «режиму використання» щодо визначення рівня забезпечення ефективності управління ним. Відповідно, основні завдання будуть підпорядковані обґрунтуванню сукупності принципів, орієнтованих на визначення особливостей формування і використання фінансового потенціалу; методів, спрямованих на визначення рівня стану формування і результативності використання фінансового потенціалу; правил, направлених на доведення його відповідності сформованому та цільовим

пріоритетам; заходів, орієнтованих на виявлення резервів. Такі резерви стосуватимуться як напрямів забезпечення збалансованості між сформованим і використаним потенціалом, так і можливості встановлення відповідності між сформованим і необхідним для досягнення розвитку підприємства. Відмінною рисою ідентифікації режиму використання фінансового потенціалу є напрями визначення рівня результативності (або цінності) названого потенціалу.

Пропонуємо здійснювати ідентифікацію можливих режимів формування та використання фінансового потенціалу підприємствами, яка передбачає визначення рівня ефективності формування та залучення в господарські процеси фінансового потенціалу.

Порядок ідентифікації стану формування і використання фінансового потенціалу в контексті системного підходу до управління підприємством пов'язаний із такими напрями, як визначення рівня ефективності формування і використання фінансового потенціалу на підприємствах; відповідності сформованого фінансового потенціалу використаному; адекватності сформованого і використаного фінансового потенціалу стану відповідної галузі.

Щодо ефективності формування і використання фінансового потенціалу підприємства, то варто застосувати багатовимірний статистичний аналіз, заснований на методі дискримінантного або кластерного аналізу, що дозволить виділити однорідні сукупності з ідентичним рівнем розвитку.

Результати класифікації підприємств енергетичної галузі за рівнем формування і використання фінансового потенціалу, отримані на основі використання кластерного аналізу, подані у вигляді дендрограми (рис. 1).

На основі цих кластерів можна визначити рівень результативності на основі показників ефективності формування і використання фінансового потенціалу підприємства.

Щодо відповідності сформованого фінансового потенціалу використаному, то ідентифікація «режиму використання» буде засновуватися на порівнянні результатів таксономічного аналізу, що може бути застосований для оцінки стану формування фінансового потенціалу

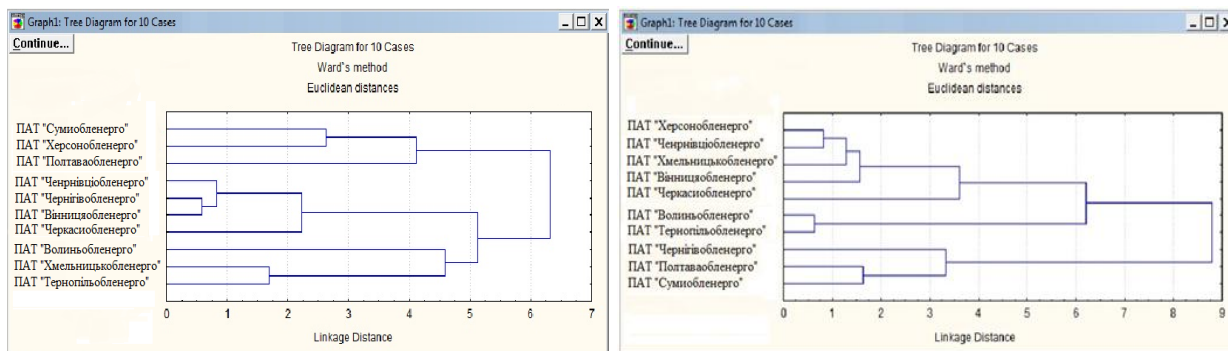

Рис. 1. Дендрограма класифікації підприємств за станом формування і використання фінансового потенціалу

(СФФП) і результативності його використання (РВФП). Визначення інтегрального таксономічного показника щодо стану формування

фінансового потенціалу для підприємств енергетичної галузі України наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Значення інтегральних таксономічних показників щодо стану формування фінансового потенціалу для підприємств енергетичної галузі України за 2007–2011 рр.

Підприємство	Стан формування фінансового потенціалу				
	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
ПАТ «Вінницяобленерго»	0,04	0,10	0,20	0,06	0,03
ПАТ «Волиньобленерго»	0,34	0,25	0,27	0,27	0,29
ПАТ «Полтаваобленерго»	0,57	0,33	0,57	0,34	0,50
ПАТ «Сумиобленерго»	0,43	0,29	0,34	0,48	0,56
ПАТ «Тернопільобленерго»	0,18	0,22	0,26	0,18	0,23
ПАТ «Херсонобленерго»	0,47	0,24	0,28	0,21	0,23
ПАТ «Хмельницькобленерго»	0,30	0,18	0,20	0,15	0,22
ПАТ «Черкасиобленерго»	0,23	0,06	0,16	0,27	0,30
ПАТ «Чернівціобленерго»	0,18	0,17	0,14	0,21	0,20
ПАТ «Чернігівобленерго»	0,23	0,03	0,11	0,12	0,34

Середнє значення інтегральних таксономічних показників оцінки стану формування фінансового потенціалу відобразимо графічно на рис. 2.

Визначення інтегрального таксономічного показника щодо оцінки результативності використання фінансового потенціалу для підприємств енергетичної галузі наведено в табл. 2.

Середнє значення інтегральних таксономічних показників оцінки рівня використання фінансового потенціалу для підприємств енергетичної галузі України за 2007–2011 рр. відобразимо графічно на рис. 3.

Адекватність сформованого та використаного фінансового потенціалу підприємства стану розвитку відповідної галузі виражається як збалансованість рівня результативності використання фінансового потенціалу ринковим умовам. Визначається за допомогою порівняльного аналізу результатів формування і використання фінансового потенціалу з аналогічними підприємствами галузі (табл. 3).

Пропонуємо карту ідентифікації можливих режимів формування і використання фінансового потенціалу (табл. 4).

Узгоджений режим формування і використання фінансового потенціалу визначається ефективним використанням потенціалу (під-

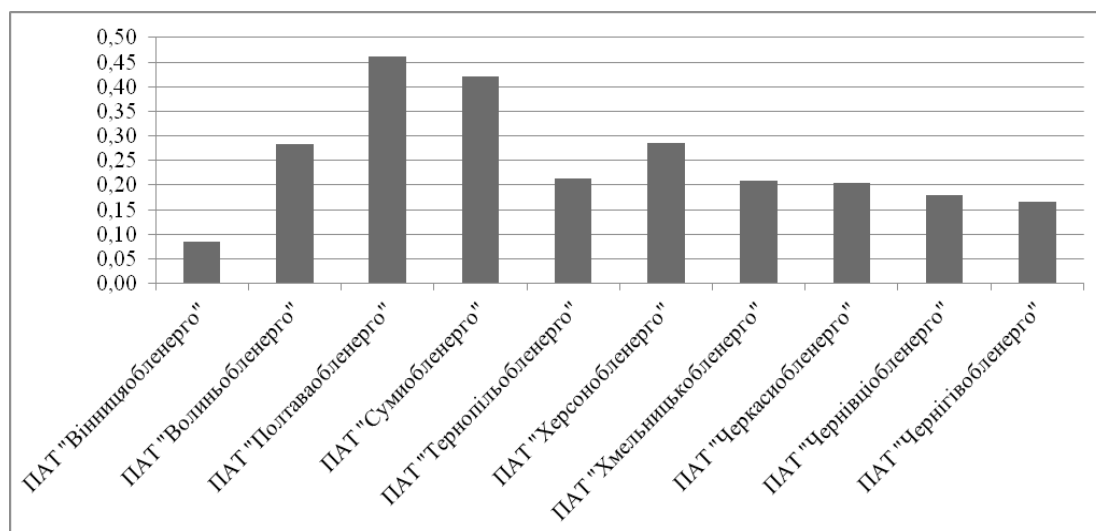

Рис. 2. Середнє значення інтегральних таксономічних показників оцінки рівня формування фінансового потенціалу для підприємств енергетичної галузі за 2007–2011 рр.

Таблиця 2

Значення інтегральних таксономічних показників щодо рівня використання фінансового потенціалу для підприємств енергетичної галузі України за 2007–2011 рр.

Підприємство	Результативність використання фінансового потенціалу				
	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
ПАТ «Вінницяобленерго»	0,47	0,70	0,49	0,58	0,38
ПАТ «Волиньобленерго»	0,03	0,15	0,10	0,15	0,11
ПАТ «Полтаваобленерго»	0,56	0,52	0,67	0,72	0,69
ПАТ «Сумиобленерго»	0,41	0,62	0,51	0,60	0,51
ПАТ «Тернопільобленерго»	0,41	0,06	0,04	0,02	0,13
ПАТ «Херсонобленерго»	0,15	0,28	0,49	0,44	0,22
ПАТ «Хмельницькобленерго»	0,46	0,62	0,39	0,42	0,33
ПАТ «Черкасиобленерго»	0,86	0,89	0,64	0,77	0,39
ПАТ «Чернівціобленерго»	0,39	0,63	0,46	0,32	0,31
ПАТ «Чернігівобленерго»	0,47	0,82	0,83	0,64	0,62

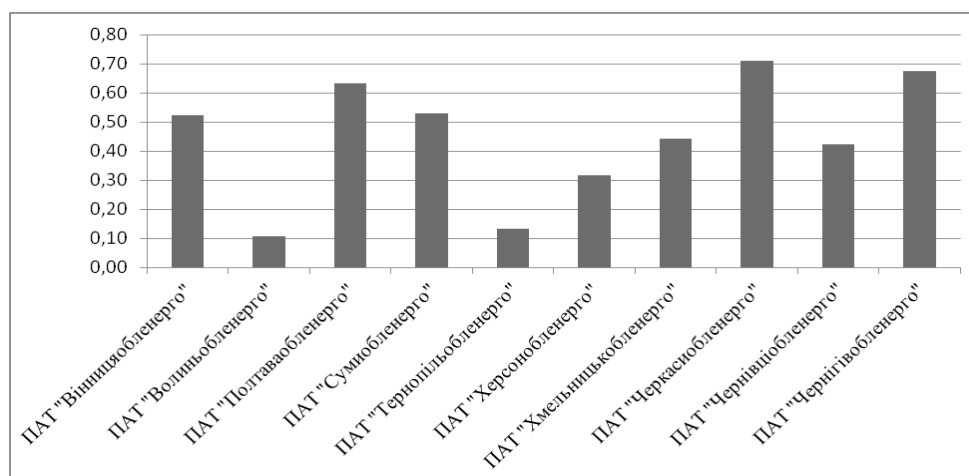

Рис. 3. Середнє значення інтегральних таксономічних показників оцінки рівня використання фінансового потенціалу для підприємств енергетичної галузі за 2007–2011 рр.

Таблиця 3

Переваги та недоліки ПАТ «Полтаваобленерго» порівняно з іншими підприємствами енергетичної галузі

Переваги	Недоліки
Найвищий рівень обсягу загального капіталу; найвищий рівень обсягу фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування; найвищий рівень обсягу чистого прибутку	Показник коефіцієнта абсолютної ліквідності поступається тільки аналогічному показнику ПАТ «Суμιобленерго»; рентабельність капіталу на ПАТ «Полтаваобленерго» становить 9 %, проте цей показник нижчий, ніж у ПАТ «Чернігівобленерго» (18 %) та ПАТ «Суμι-обленерго» (12 %); період оборотності власного капіталу більший, ніж у ПАТ «Черкасиобленерго», ПАТ «Чернівціобленерго» та ПАТ «Херсон-обленерго»

Таблиця 4

Карта ідентифікації можливих режимів формування і використання фінансового потенціалу підприємствами

Режим використання	Напрями визначення рівня		
	ефективність формування і використання фінансового потенціалу на підприємствах	відповідність сформованого фінансового потенціалу використаному	адекватність сформованого і використаного фінансового потенціалу стану відповідної галузі
I рівень (узгоджений)	Ефективне використання потенціалу: підприємства належать до кластера з найвищими результатами діяльності	Повна відповідність сформованого потенціалу його використанню	Вищі результати використання потенціалу суб'єктами господарювання порівняно з іншими, які працюють у тому ж ринковому середовищі
II рівень (корегувальний)	Частково ефективне використання потенціалу: більшість підприємств належать до кластера з високими результатами діяльності	Часткова відповідність сформованого потенціалу його фактичному використанню	Наближені результати використання потенціалу суб'єктами господарювання порівняно з іншими, які працюють у тому ж ринковому середовищі
III рівень (критичний)	Неефективне використання потенціалу: підприємства належать до кластера з найнижчими результатами діяльності	Повна невідповідність сформованого потенціалу його фактичному використанню	Значно нижчі результати використання потенціалу суб'єктами господарювання порівняно з іншими, які працюють у тому ж ринковому середовищі

підприємства належать до кластера з найвищими результатами діяльності); повною відповідністю сформованого потенціалу його використанню; вищими результатами використання потенціалу суб'єктами господарювання порівняно з іншими, які працюють у тому ж ринковому середовищі. Корегувальний режим формування і використання фінансового потенціалу передбачає необхідність застосування певних дій, що сприятимуть узгодженості наведених процесів. Такому режиму характерно: частково ефективне використання по-

тенціалу (більшість підприємств належать до кластера з високими результатами діяльності); часткова відповідність сформованого потенціалу його фактичному використанню; наближені результати використання потенціалу суб'єктами господарювання порівняно з іншими, які працюють у тому ж ринковому середовищі. Критичний режим формування і використання фінансового потенціалу потребує суттєвих корегувальних заходів щодо досягнення збалансованості таких процесів як формування і використання. Характерно не-

ефективне використання потенціалу (підприємства належать до кластера з найнижчими результатами діяльності); повна невідповідність сформованого потенціалу його фактичному використанню; значно нижчі результати використання потенціалу суб'єктами господа-

рювання порівняно з іншими, які працюють у тому ж ринковому середовищі.

Результат апробації наведеної карти ідентифікації стану формування та результативності використання фінансового потенціалу підприємствами енергетичної галузі наведемо у табл. 5.

Таблиця 5

Ідентифікації можливих режимів формування і використання фінансового потенціалу підприємствами енергетичної галузі

Режим	Ефективність формування і використання фінансового потенціалу на підприємствах	Відповідність сформованого фінансового потенціалу використаному	Адекватність сформованого і використаного фінансового потенціалу стану відповідної галузі
III рівень (узгоджений)	ПАТ «Полтаваобленерго», ПАТ «Чернігівобленерго», ПАТ «Черкасиобленерго»	ПАТ «Полтаваобленерго», ПАТ «Чернігівобленерго», ПАТ «Сумиобленерго»	ПАТ «Полтаваобленерго», ПАТ «Сумиобленерго»
II рівень (корегувальний)	ПАТ «Вінницяобленерго», ПАТ «Чернівціобленерго», ПАТ «Хмельницькобленерго», ПАТ «Херсонобленерго», ПАТ «Сумиобленерго»	ПАТ «Вінницяобленерго», ПАТ «Чернівціобленерго», ПАТ «Хмельницькобленерго», ПАТ «Херсонобленерго», ПАТ «Черкасиобленерго»	ПАТ «Хмельницькобленерго», ПАТ «Херсонобленерго», ПАТ «Черкасиобленерго», ПАТ «Чернівціобленерго», ПАТ «Чернігівобленерго»
I рівень (критичний)	ПАТ «Волиньобленерго», ПАТ «Тернопільобленерго»	ПАТ «Волиньобленерго», ПАТ «Тернопільобленерго»	ПАТ «Вінницяобленерго», ПАТ «Волиньобленерго», ПАТ «Тернопільобленерго»

Такий науково-методичний підхід до ідентифікації режиму формування і використання фінансового потенціалу на основі карти можливих сценаріїв цього процесу орієнтований на визначення рівня результативності з урахуванням критеріїв ефективності, відповідності й адекватності (вони визначені відповідно до основних напрямів ідентифікації).

У ході дослідження ефективності стану формування і використання фінансового потенціалу підприємства розширено діапазон можливостей ідентифікації режиму його використання. Створено однорідні за рівнем розвитку кластери (за допомогою кластерного аналізу); кількісне визначення відповідності між станом сформованого фінансового потенціалу та результативністю використаного (за допомогою таксономічного аналізу); обґрунтування еталонного вираження адекватності розвитку господарської системи стану ринко-

вого середовища (застосовано порівняння результатів діяльності підприємств з суб'єктами господарювання цієї галузі). Ідентифікований режим використання фінансового потенціалу дає змогу встановити пріоритетність зміни траєкторії вектора розвитку підприємства. Обґрунтовано, що очікувано зміни мають статися у соціально-економічних напрямках забезпечення ефективності організації та політики планування розвитку підприємства на основі їх фінансового потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бачевський Б. Є. Потенціал і розвиток підприємства : навч. посіб. / Б. Є. Бачевський, І. В. Заблодська, О. О. Решетняк. – К. : Центр навч. л-ри, 2009. – 400 с.
2. Березін О. В. Управління потенціалом підприємства : навч. посіб. / О. В. Березін, С. Т. Дуда,

- Н. Г. Міценко. – Львів : Магнолія 2006, 2011. – 308 с.
3. Бутнік-Сіверський О. Б. Оптимізація величини та використання економічного потенціалу гірничо-збагачувального підприємства / О. Б. Бутнік-Сіверський, Н. І. Рябікіна // Економіка : проблеми теорії та практики. – 2004. – № 189. – Т. 2. – С. 402–407.
  4. Візіренко С. В. Модель діагностики ефективності механізму формування та використання потенціалу економіки знань регіону / С. В. Візіренко // Сталій розвиток економіки. – 2012. – № 11 (1). – С. 121–125.
  5. Гавва В. Н. Потенціал підприємства : формування та оцінювання / В. Н. Гавва, Е. А. Божко. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 224 с.
  6. Добикіна О. К. Потенціал підприємства : формування та оцінка / О. К. Добикіна, В. С. Рижиков, С. І. Касьянюк. – К. : Центр навч. л-ри, 2007. – 208 с.
  7. Управління потенціалом підприємства / [І. З. Должанський, Т. О. Загорна, О. О. Удалих, І. М. Герасименко, В. М. Ращупкіна]. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 362 с.
  8. Краснокутська Н. С. Потенціал торговельного підприємства: теорія та методологія дослідження : монографія / Н. С. Краснокутська. – Х. : Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі, 2010. – 247 с.
  9. Отенко И. П. Стратегическое управление потенциалом предприятия : монография / И. П. Отенко. – Х. : Изд-во ХНЭУ, 2006. – 256 с.
  10. Прокопишин Л. М. Механізм формування та використання управлінського потенціалу на підприємствах машинобудування / Л. М. Прокопишин // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 7 (97). – С. 138–145.
  11. Сабадирьова А. Теоретичні основи організації потенціалу підприємства / А. Сабадирьова // Економіст. – 2010. – № 1. – С. 34–35.
  12. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посіб. / О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексик. – К. : КНЕУ, 2003. – 316 с.
  13. Хомяков В. І. Управління потенціалом підприємства / В. І. Хомяков, І. В. Бакум. – К. : Кондор, 2009. – 400 с.
  14. Чимшит С. И. Управление потенциалом сложных социально-экономических систем : монография / С. И. Чимшит. – Донецк : Монолит, 2008. – 362 с.

Н. С. Педченко, кандидат экономических наук (ВУЗ Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»). **Идентификация эффективности состояния формирования и использования финансового потенциала предприятий.**

Аннотация. Раскрыты научно-методические основы идентификации состояния формирования и использования финансового потенциала в контексте системного подхода к управлению предприятием. Отмечено, что идентификация режима использования финансового потенциала предприятия должна включать определение уровня: результативности использования финансового потенциала на предприятиях; соответствия сформированного финансового потенциала использованному; адекватности использованного финансового потенциала состояния соответствующей отрасли. Также разработана и апробирована на примере предприятий энергетической отрасли карта идентификации возможных режимов формирования и использования финансового потенциала предприятия.

Ключевые слова: идентификация, эффективность, финансовый потенциал предприятия, режим использования.

N. S. Pedchenko, Cand. Econ. Sci., associate professor (Higher educational establishment of Ukoopspilka «Poltava University of Economy and Trade»). **Identification of the effectiveness of state formation and potential use of financial companies.**

Summary. In the article the scientific and methodological basis for the identification of state formation and the financial potential in the context of a systematic approach to management. It is noted that the identification of the regime of the financial potential of the company must include the determination of: the impact of the financial potential in enterprises, matching the prevailing financial capacity used; adequate financial capacity of the used state of the industry. Also developed and tested on the example of the energy sector map identifying possible modes of formation and the financial potential of the company.

Keywords: identification, efficiency, financial potential of the company, the mode of use.